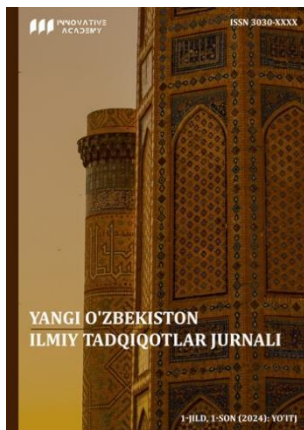

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI INKLYUZIV TA'LIMDA ISHLASHGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.

Tursunova Dildoraxon Muzaffarovna

Shayhontohur tumani Markaz-14, 26 a 4.

Toshkent shahar Shayxontohur tumani

“Ziyo-Zukko umumta'lim maktabi” NTM

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Abdulla Qodiriy-11uy, 71-244.35.82

Oriental universiteti magistri 101 guruh

E-mail:dildorat558@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17921420>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-dekabr 2025 yil

Ma'qullandi: 2-dekabr 2025 yil

Nashr qilindi: 13-dekabr 2025 yil

KEY WORDS

Inklyuziv ta'lim, boshlang'ich sinf o'qituvchilari, tayyorgarlik, pedagogik shart-sharoit, kompetensiya, inkluziyaga tayyorlik

ABSTRACT

Ushbu maqola boshlangan ilmiy izlanishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarini inklyuziv ta'lim jarayoniga tayyorlash uchun talab qilinadigan pedagogik shart-sharoitlar tahlil qilinadi. Maqolada tayyorgarlik jarayoni, nazariy-pedagogik asoslar, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, amaliy ko'nikmalar va innovatsion yondashuvlar asosiy e'tibor markazida turadi. Shu bilan birga, nazariy tadqiqotlar va amaliy tadbirlar orqali samarali sharoitlar aniqlanadi va ularning samaradorligi baholanadi.

Kirish

Bugungi globalashuv sharoitida maktab ta'limida imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan bir qatorda sog'lom o'quvchilarni ham qamrab oladigan inklyuziv ta'lim tizimi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim nafaqat o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi, balki pedagoglarning professional tayyorgarligini ham yangi darajaga ko'taradi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inkluziyaga tayyor bo'lgan boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'quv jarayonini individual yondashuv bilan olib boradi va har bir o'quvchining ta'lim olish imkonini kengaytiradi.

Metodologiya

Bu izlanishda adabiyot tahlili, ilmiy maqolalar va empirik tadqiqotlar natijalari asosida pedagogik shart-sharoitlar aniqlangan. Nazariy asoslar yig'ilib, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri baholangan. Shuningdek, xalqaro va milliy tajriba, mavjud ilmiy izlanishlar taqqoslangan.

Natijalar

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki:

- **Nazariy bilimlar** — Boshlang'ich sinf o'qituvchilari inkluziya nazariyasi, maxsus ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilar psixologiyasi va pedagogik yondashuvlar bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi zarur
- **Kasbiy kompetensiyalar** — O'qituvchilar inkluziv darslar uchun mos pedagogik strategiyalar, individual rejalar tuzish, universal dizayn ta'limi (UDL) va farqlangan o'qitish usullarini qo'llash bo'yicha kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak

- **Amaliy ko'nikmalar** — Ta'lim institutlarida amaliyot tajribasi inklyuziv sinflarda ish faoliyatini simulyatsiya qilish imkonini yaratib, real dars jarayonida strategiyalarni qo'llash samaradorligini oshiradi.
- **Psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash** — O'qituvchilarga psixologik qo'llab-quvvatlash, stressni boshqarish va o'quvchilarning ijtimoiy-emosional ehtiyojlarini qondirish bo'yicha tayyorgarlik muhim rol o'ynaydi.

Tahlil va muhokama

Inklyuziv ta'limga o'qituvchilarni tayyorlash jarayoni ta'lim tizimining strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu sohada shakllanayotgan pedagogik shart-sharoitlar o'qituvchilarning kompetensiya darajasini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqotlarning ko'pchiligi shuni ko'rsatadiki, inkluziv ta'limning samarali joriy etilishi nafaqat maktab infratuzilmasi, uzluksiz professional rivojlanish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni talab qiladi, balki o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini yuqori darajada shakllantirishni ham zarur qiladi. Shu nuqtayi nazar pedagogik sharoitlar va tayyorgarlik mazmuni inklyuziv amaliyotni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun sinchkovlik bilan tahlil qilinishi lozim.

Ko'plab tadqiqotlar inklyuziv ta'limga tayyorgarlik jarayonida o'qituvchilarning nazariy bilimlari va amaliy ko'nikmalari o'rtasidagi muvozanatning yo'qligini ko'rsatadi. An'anaviy tayyorgarlik dasturlari ko'pincha pedagoglarga inklyuziv ta'lim nazariyasi, maxsus ehtiyojli o'quvchilarning pedagogik xususiyatlari va asosiy metodologik yondashuvlar bo'yicha bilim beradi, lekin real sinf sharoitida ularni qo'llash bo'yicha yetarlicha imkoniyat yaratmaydi. Bu holat o'qituvchilarning inklyuziv amaliyotni qo'llash bo'yicha kompetensiyasini pasaytiradi va dars jarayonida individual yondashuvni yetarlicha tatbiq etolmaslikka olib keladi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limga tayyorgarlik dasturlariga Universal Dizayn tamoyillari, farqlangan o'qitish usullari, hamda sinf boshqaruvi strategiyalarini integratsiya qilish orqali o'qituvchilarning tayyorligi oshirilganligi qayd etilgan (turn0search4).

Inklyuziv pedagogika samaradorligini oshirish uchun nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy treninglar va simulatsiyalar ham zarur. Amaliyot asosida o'tadigan treninglar o'qituvchilarga real sinf sharoitida individual yondashuv strategiyalarini sinab ko'rish, imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan muloqot qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, muntazam o'tkaziladigan pedagogik treninglar o'qituvchilarning inkluziv metodlarning samaradorligi bo'yicha o'z qarashlarini kengaytiradi va ularning professional malakasini oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi ham juda muhim omil bo'lib, u stressni boshqarish, tolerantlik va ijtimoiy-emosional qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi, bu esa inkluziv sinflarda samarali muloqot va o'quvchi salomatligini saqlash uchun muhimdir (turn0search3).

O'zbekistonlik olimlarning izlanishlari ham shuni ko'rsatadiki, pedagoglar inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi nafaqat metodik bilimlarni egallash, balki ularni turli holatlarda muvaffaqiyatli qo'llashni ham talab qiladi. Xususan, inklyuziv sinflarda ishlayotgan o'qituvchilar alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar bilan ishlashda yetarli tajribaga ega bo'lmasliklari, individual rejalar tuzish bo'yicha bilimlarning etishmasligi hamda metodik yordam resurslarining cheklanganligi kabi muammolar bilan duch keladi. Bu esa o'qituvchilarning motivatsiyasini pasaytirishi va ularning dars jarayonida innovatsion strategiyalarni qo'llashni qiyinlashtiradi. Masalan, boshlang'ich sinf o'qituvchilari ko'pincha individual yondashuv, ota-onalar bilan hamkorlik, sinf muhitini moslashtirish bo'yicha mukammal yo'nalishdagi treninglar va resurslarga ega emasligi haqida ma'lumotlar mavjud (turn0search7).

Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv pedagogik sharoitlar ijobiy natijalarga erishishda asosiy omil sifatida qaraladi. Bu sharoitlar ichida o'qituvchilarga uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratish, innovatsion metodlarni tatbiq etish bo'yicha treninglar o'tkazish,

pedagogik qo'llanmalar va metodik materiallar bilan ta'minlash, shuningdek psixologik qo'llab-quvvatlashni yo'lga qo'yish kiradi. Bu kabi sharoitlar o'qituvchilarning o'z pedagogik qobiliyatlarini ishonch bilan amalga oshirishlariga yordam beradi hamda ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Inkluziv ta'limning samaradorligini oshirish uchun o'quv markazlari va oliy ta'lim muassasalari ham dastur mazmuniga inkluziv pedagogika, farqlangan o'qitish, sinf boshqaruvi va kommunikativ strategiyalarni kiritishlari lozim. Bu esa kelajakda pedagoglarning professional kompetensiyalarini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga maktab va ta'lim boshqarmalari o'rtasida yaqindan hamkorlik olib borilishi, o'qituvchilarga qo'shimcha resurslar bilan ta'minlash ham muhim hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida inkluziv ta'limga qo'yilayotgan e'tibor va davlat siyosati ham mazkur jarayonda muhim rol o'ynaydi. Xususan, 2020–2025 yillar uchun inkluziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi doirasida olib borilayotgan chora-tadbirlar pedagogik metodlar, tayyorgarlik va moddiy-texnik bazani mustahkamlashni ko'zda tutadi, bu esa pedagoglar tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi (turn0search5).

Ko'p hollarda inkluziv ta'lim amalga oshirilayotgan mamlakatlarda pedagoglar o'rtasida jamiyatning inkluziv tushunchalariga munosabati ham muhim omil bo'lib, ijtimoiy stereotiplarga qarshi kurashish, ota-ona va jamoa bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali inkluziv muhitni mustahkamlash mumkin. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamiyat va ta'lim idoralari o'rtasidagi hamkorlik inkluziv strategiyalarni muvaffaqiyatli tatbiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi (turn0search12).

Umuman olganda, pedagogik shart-sharoitlar zamonaviy inkluziv ta'limni joriy etishda strategik yo'nalish bo'lib, u o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini kuchaytirish, amaliy tajribalarni integratsiya qilish, psixologik hamda metodik qo'llab-quvvatlashni tashkil etishni talab etadi. Bu yo'nalishdagi izlanishlar pedagogik kompetensiyaning yuqori darajasiga erishish orqali har bir o'quvchining ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi va ta'lim sifatini umumiy darajada yaxshilaydi.

Inkluziv ta'limga tayyorlash jarayonida yana bir muhim jihat — pedagoglarning o'z kasbiy identifikatsiyasini shakllantirishdir. O'qituvchilar o'zlarini inkluziv pedagoglar sifatida ko'rishni boshlaganda, ularning yondashuvlari, dars rejalashtirish jarayonlari va interaktiv metodlarni qo'llashlari yanada samaraliroq bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning individual rivojlanish darajasiga moslashishni yaxshilaydi hamda ularni o'ziga xos pedagogik tajribalarni amalga oshirishga undaydi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini inkluziv ta'limda samarali ishlashga tayyorlash uchun quyidagilar zarur:

- Inkluziv nazariya va nazariy pedagogik bilimlarni chuqur o'zlashtirish.
- Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, xususan farqlangan yondashuv va Universal Dizayn prinsiplari bo'yicha qo'llanmalar .
- Amaliyotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar orqali o'rgangan strategiyalarni real sinf sharoitida qo'llash tajribasi
- Psixologik tayyorgarlik va pedagogik qo'llab-quvvatlashni ta'minlash

Bu shart-sharoitlar pedagogik tayyorgarlik jarayonini mustahkamlashga, inkluziv ta'lim standartlariga mos o'qituvchilarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chris Forlin va Dianne Chambers, *Teacher preparation for inclusive education: Increasing knowledge but raising concerns*, Asia-Pacific Journal of Teacher Education, 2009, 15–27 b.
2. European Agency, *Teacher Education for Inclusion Literature Review*, Brussels, 2012, 8–18 b.

3. Ó Ní Bhroin, *Teacher education for inclusive education*, International Journal of Inclusive Education, 2020, 22(4), 125–139 b.
4. Yael Kimhi & Aviva Bar Nir, *Teacher training in transition to inclusive education*, Frontiers in Education, 2025, 37–52 b.
5. Dinara Azizova, *Inklyuziv ta'limning psixologik-pedagogik shartlari*, Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice, 2024, 10–15 b.
6. Mahkamova M.Q., *Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni tashkil etish tamoyillari*, Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 2025, 5–10 b.
7. Rahmatullayev B.S.& Mahmadmurodov B.N., *Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarni tayyorlash va kompetensiyalarini oshirish*, Ilmiy Tadqiqotlar va YeChIMLARI, 2025, 17–27 b.
8. Umorova D.O., *Boshlang'ich ta'limda inklyuziv ta'limni tashkillashtirish shart-sharoitlari*, Pedagogik Mahorat, 2024, 3–12 b.
9. Sohiba B.Djurayeva, *Inklyuziv ta'lim nogiron bolalar hayotini yaxshilash omili sifatida*, Pedagogik Tadqiqotlar Jurnali, 2024, 27–36 b.
10. Guljamol Baxromova D., *Inklyuziv ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilari duch keladigan qiyinchiliklar*, Ilmiy Xabarlar Jurnali, 2025, 44–53 b.
11. *Pre-service teachers' preparation for inclusive practices*, European Proceedings, 2018, 30–45 b.
12. Sedat Turgut & Mahir Ugurlu, *Primary teachers' proficiencies on inclusive education*, Bartın University Journal, 2022, 151–163 b.

INNOVATIVE
ACADEMY